

אגדת היום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

נדה כד | עינו של אבשלום

עוצמות של פעם

מצד אחד, קשה לגשת לסיפור שמתאר תופעות פלאיות כמו עין שגדולה מגופו של אדם שלם. מצד שני, גם אם האגדה עצמה נראית פלאית וסתומה, אפשר לזהות לאיזה סוג של אגדות היא משתייכת: לאגדות המתארות את פערי הדורות.

בלא מעט מקומות, חז"ל מדברים על הפערים שניכרו כבר בזמנם בין הדורות. בדרך כלל הנושא גלוי וברור. "אם ראשונים כמלאכים – אנו כבני אדם", "לא כדורות הראשונים דורות האחרונים" וכדומה – אלו אמרות שמתארות בפירוש את הפער בין הדורות. באגדה שלנו המבנה דומה, אך משום מה כאן רב הנסתר על הנגלה.

האגדה מתחלקת לשני חלקים – השני הוא זה שעוסק בירידת הדורות, ואילו הפלא והתימהון נובעים בעיקר מהחלק הראשון. בחלק הראשון אבא שאול כמעט טובע בתוך גלגל עינו של אבשלום, ובחלק השני באה כעין הערת מערכת של הגמרא לשם הבהרה: אבא שאול לא היה נמוך. למרות גובהו, הוא עדיין היה קטן בהרבה מ אבשלום. הגמרא מביאה גם את פערי הגובה בין אבא שאול ובין הבאים לפניו ואחריו.

אמנם החלק השני תמוה בפני עצמו, שהרי אם היו פערים גופניים גדולים כל כך בין הדורות – רבי טרפון היה צריך להיות גבוה בהרבה מהממוצע, או שרב יהודה היה צריך להיות נמוך. כיוון שאנו מכירים אמרות מהסוג הזה, מסתבר שגם כאן הכוונה שהדור פוחת. כל גדול דור אינו מגיע לקומתו של גדול הדור שלפניו.

אם נמשיך את הציר ההיסטורי מאבא שאול אחורה, ונאמר שהדור שלפניו היה גבוה ממנו וכן הלאה, נגיע לדוד המלך. לפי היגיון זה, דוד

היה ענק רוח פי כמה וכמה מכל תנא. אך הגמרא אינה מדברת עליו, אלא על אבשלום שמרד בו. אין היא מדברת על גדול הדור, אלא על אחד מהטיפוסים הקשים בדור. מלבד זאת, אין היא מדברת על גובה ושיעור קומה, אלא על גלגל העין. רק לא מזמן, במסכת תמיד, למדנו בסיפורו של אלכסנדר מוקדון שגלגל העין ממחיש תאוה שאינה יודעת שובע. אם יש קשר בין חלקי האגדה, לכאורה החלק הראשון אמור לספר לנו על דמות גבוהה ונשגבת.

זו, אולי, הנקודה שגורמת לאגדה להצפין את דבריה. החתם סופר, באופן נדיר יחסית, מבאר בחידושו את האגדה הזו, ואומר כי אכן גלגל העין אינו מבטא את הקומה הרוחנית – אלא את כוח היצר. אכן לא עומדים פה מנהיגי רוח מהעבר מול מנהיגי רוח מההווה, אלא רודף השלטון התאוותן מהעבר מול מנהיגי רוח מההווה. היינו חושבים שבעימות כזה, התנאים הקדושים יהיו גבוהים יותר; אבל מסתבר שכוח היצר מימי התנ"ך חזק יותר. עוצמתם הרוחנית של חכמינו, אומר החתם סופר, חלשה מעוצמת היצר של אבשלום (ושל עוג מלך הבשן המוזכר לפניו).

הבן יהוידע (שמקצר בדבריו כאן, ואומר כי הדורות הבאים מוזמנים לנסות לגלות את הצפון באגדה זו) אומר כי אבא שאול היה עסוק בהעלאת ניצוצות, אך כמעט שקע בתהומות היצר. אם נחבר בין הביאורים, תתקבל משמעות מטלטלת – התאוה של אבשלום הייתה חזקה כל כך, שאפילו אבא שאול, בניסיונו להתמודד מול התאוה ולתקן אותה, כמעט נסחף אחריה. גם גדולי הרוח של המשנה והגמרא לא היו עומדים מול עוצמות כאלו.

אם אגדה זו סובבת סביב פער הדורות, נראה שהיא באה להבהיר את היחס בינינו ובין אישי התנ"ך. אפילו על החוטאים שבהם עלינו להסתכל מלמטה למעלה. בהקשר של המסכת שלנו, בתוך העיסוק בגוף ובמצביו הנמוכים, אולי האגדה גם באה ללמדנו על עוצמתם של הגוף וכוחותיו. מי שגופו דל, מי שתאוותיו ויצריו חלשים, אין זה בהכרח למעלתו; לאדם גדול אמורים להיות כוחות גדולים. הוא עלול אמנם להתרסק בגללם כמו אבשלום, אבל יכול גם לגלות דרכם שם שמים.

תניא, אבא שאול אומר: קובר מתים הייתי, פעם אחת נפתחה מערה תחת, ועמדתי בגלגל עינו של מת עד חוטמי כשחזרתי לאחורי אמרו עין של אבשלום היתה.

ושמא תאמר אבא שאול ננס הוה - אבא שאול ארוך בדורו הוה ורבי טרפון מגיע לכתפו, ור' טרפון ארוך בדורו הוה ור"מ מגיע לכתפו, רבי מאיר ארוך בדורו הוה ורבי מגיע לכתפו, רבי חייא ארוך בדורו הוה ורב מגיע לכתפו, רב ארוך בדורו הוה ורב יהודה מגיע לכתפו, ורב יהודה ארוך בדורו הוה ואדא דיילא מגיע לכתפו, פרשתבינא - דפומבדיתא קאי ליה לאדא דיילא עד פלגיה, וכולי עלמא קאי לפרשתבינא דפומבדיתא עד חרציה.